

KRISTOF KOLOMB'UN GÜNLÜKLERİ

İsmail Coşkun

Kristof Kolomb, *Seyir Defterleri: Keşif Yolculukları Günlüğü*, Trc.: Sait Maden, Çekirdek Yayınları, İstanbul, 1999.

Amerika'nın keşfine ve Hindistan'a yönelik Batı/Portekiz girişimlerine yönelik ilgimizin tarihi eski. İlk örnekler 1517'de Yavuz Sultan Selim'e sunulan Piri Reis'in Haritası¹ ile 1583'te yazılmış ve III. Murat'a sunulmuş olan *Tarih-i Hind-i Garbi*'dir.² İmparatorluk ilgileridir bunlar. Sonrasında giderek azalan ilgi. Batılılaşma dönemi. Kolomb ve benzeri girişimlerin/keşif, sefer ve tecrübelerinin beslediği ve giderek devasa bir edebiyat damarı haline gelecek olan gezi/sergüzeşt/ada edebiyatının Türk edebiyatına serpintileri. 1970'lerde Cengiz Orhonlu'nun imparatorluğun güney siyasetine odaklanan örnek ve öncü çalışması, *Habeş Eyaleti*³ ve talebesi Salih Özbaran'ın ilk dönem çalışmaları. Ve 1992 tarihi ile birlikte, Keşfin ve İber Yarımadasından Yahudilerin tasfiye ve Osmanlı coğrafyasına iskan edilmelerine ilişkin 500. yıl kutlamalarıyla ortaya çıkan neşriyat. Keşif sürecine ve sonuçlarına odaklanan tercüme eserlerin yanında sosyolojimizin konuya ilgisi.⁴

Bu dönemde tercüme edilen iki metin önemli. İlk metin, Kristof Kolomb, *Seyir Defterleri, Keşif Yolculukları Günlüğü*.⁵ Kitabın tercümesini, bir şairin,

¹ Piri Reis'in Haritası ilk ilgili olarak bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu (ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, c.II, İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul, 1998, s.272 vdd.; Piri Reis, haritası, eseri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Porkekiz girişimlerine ve Hindistan'a yönelik ilgisi için bkz. Niyazi Berkes, *Türkiye İktisat Tarihi*, II, Gerçek Yayınevi, 2. baskı, İstanbul, 1973, s. 42-45; 52; 71

² Bkz. Niyazi Berkes, a.g.e., İstanbul, 1973, s.71. Berkes, *Tarih-i Hind-i Garbi*'nin yazma nüshasının kenarlarına alınmış notlarda Hindistan'a yönelik Portekiz girişimlerine, bunun sonuçlarına ve Osmanlı Devleti'nin bu konuda ne yapması gerektiğine ilişkin açıklamaları içerdiğini belirtir. Eserle ilgili olarak ayrıca bkz. E. İhsanoğlu (ed), a.g.e., s.273 ve 412.

³ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti. Habeş Eyaleti*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1974

⁴ Recep Ertürk-Hayati Tüfekçioğlu, (ed.), *500. Yılında Amerika*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994

⁵ Kristof Kolomb, *Seyir Defterleri, Keşif Yolculukları Günlüğü*, Trc.: Sait Maden Çekirdek yayınları, İstanbul, 1999

Sait Maden'in şiirin iklimlerini/serüvenini keşfe çıkan yolculuğuna borçluyuz.⁶ İkinci metin ise, yine ilk dönem tanıklıkların önemli ismi Bartolome de Las Casas'ın kitabı.⁷ Bir başka vesile ile değinme fırsatı bulmak umuduyla Casas metnini bir kenara bırakıp, Kristof Kolomb'un *Seyir Defterleri*'ne dönüyoruz.

Seyir Defterleri, Batı/İspanyol girişiminin kaynakları, özellikleri konusunda bizi bilgilendirdiği gibi Hindistan yolunda karşılaşılan Yeni Dünya halklarına ilişkin ilk bilgileri de bize sunmakta. Eser, iki farklı uygarlığın/topluluğun karşılaşmasının, birbirlerine karşı geliştirdikleri ilk algılamalar ve takındıkları tutumların, yerli halkların yaşayış özelliklerinin ve İspanyolların amaç ve davranışlarının ilk elden sergilemesi bakımından önemli gözlemleri içermektedir. Nasıl adlandırırsak adlandıralım, ister kapitalizm diyelim ister modernlik, bu oluşumun kökeninde yatan süreçler sistemin gelişimini büyük ölçüde belirlemiştir. Kapitalizmin kazandığı özellikler köken sorunundan bağımsız olarak kavranamaz. Kolomb'un günü gününe aldığı notlardan oluşan *Seyir Defterleri*, içerdiği zengin gözlemlerle kapitalizmin kökenindeki süreçleri anlamaya imkan veren özellikler göstermektedir.

İstanbul'un fethi ile birlikte güç ilişkilerinde yeni bir denge oluşmaktadır. Bu yeni denge Haçlı Seferleri sonrasında Akdeniz'de yakalanmış olan Batı/Rönesans İtalyası'nın üstünlüğünü geri çekilmeye zorlamaktadır. F. Braudel, İstanbul'un fethini Haçlı Seferlerine İslamiyet'in verdiği muazzam bir karşılık olarak değerlendirir.⁸ Akdeniz artık Osmanlıdır. Doğu ticaretinin ana eksenlerini denetim altına alan Osmanlı gücü, Batı'da yeni arayışlara yol açar.

Akdeniz'in diğer ucunda bir başka gelişme yaşanmaktadır. Kastilya krallığının Endülüs'e karşı yürüttüğü yeniden fetih bütün hızı ile sürmektedir. Keşfin gerçekleştiği tarih aynı zamanda İber yarımadasında Müslümanların son siyasi merkezi olan Gırnata'nın da düştüğü tarihtir. Kolomb, tasarısını, Kastilya Kralına sunar. "Mağribliler"e karşı muzaffer olmuş Katolik dininin müdafii Kastilya kralına. Tasarı hep batıya gidilerek doğuya, baharat ve altına, zenginliğe ulaşma hedefi ile sınırlı değildir. Esas tasarı Kudüs'ün kurtarılması, Hıristiyanlığın yayılması ve yüceltilmesidir.⁹ İktisadi saiklerle ideolojik ve siyasi kaygılar içiçedir. Kastilya kralının başarısı, yeni ve güçlenmekte olan bu merkezi, girişime destek verecek ülke haline getirmişti. Üstelik hemen yanı

⁶ Bkz. Said Maden'in, Sunuş yazısı

⁷ Bartolome de Las Casas, *Kızılderililer Nasıl Yok edildi?*, Şule Yayınları, İstanbul, 1997

⁸ F. Braudel'in bu değerlendirmesi için bkz., F. Braudel (Braudel, Coarelli ve Aymard), *Akdeniz, Mekan ve Tarih*, Metis Yayınları, İstanbul, 1990, s. 110

⁹ Kolomb günlüklerinde, "Bu girişimin ilk amacı ve ilkesi şudur: her türlü girişim Hıristiyanlık dininin yücelmesine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunmalıdır" diyecektir, *Seyir Defterleri*, s.83, ayrıca, s.227

başında yeni yol ve altın arayışlarında ilerlemekte olan Portekiz tecrübesi yaşanmaktadır. Konu konuşulmakta ve arayışlar vardır, gelişme de kat edilmektedir.

Kristof Kolomb. İtalyan. Cenovalı. Denizci, korsan ve tacir. Tutkuyla bağlı olduğu denizi ve dünyayı tanıyor. Dünyayı, bilinen dünyayı Akdeniz'i ve Akdeniz'in Doğu'sunu, Yakın ve Uzak Doğuyu. Haçlı Seferleri sonrasında Yakın Doğu ile kurulan ilişkiler, Kolomb'un coğrafyasını binbir türlü bilgi ile beslemişti. Bilgi ve zenginlikle. Tasarı hedefleri ile olduğu kadar cesareti ile de büyüktü. Kolomb büyük bir cesaretle "karanlıklar denizi"ne yani okyanusa, gidilip de gelinmeyen karanlık denize kendisini atar.¹⁰

Kolomb girişiminin bilincindedir. Konu üzerinde çokça kafa yormuş, kendisinden önceki kaynakları didik didik etmiştir:

Yeryüzünün, karaların, suyun küresel olduğunu hep okumuşumdur.¹¹ Plin sularla karaların birlikte bir küre oluşturduklarını yazar. Bu Okyanus denizinin en büyük su kitlesi olduğunu düşünür; göğe dönmektedir hep, altında yer vardır ve ona destek olur, Hindistan cevizinin kalın dış dokusuyla içi gibi birbirine karışmışlardır. Ortaçağ tarihinin hocası Yaratılış'tan söz ederken suların çok bol olmadığını belirtir, yaratılış sırasında bütün yeryüzünü örtse de – sis gibi, buğu gibiydiler o zamanlar- yoğunlaşıp bir araya gelince çok az yer kapladılar der. San Nicolas da bu düşüncededir.¹²

Kolomb tasarısını kıskananlara ve karşı çıkanlara karşı savunurken Batı geleneğindeki bu yöndeki girişimlere atıfta bulunur:

O kimselere, yeryüzünün bütün büyük hükümdarlarının, ünlerine daha çok ün katmak için giriştikleri olaylardan, örneğin Hz. Süleyman'ın Kudüs'ten ta Doğu'nun en ucundaki Sopora* dağına (bugün Hispaniola adasında Siz Yüce Efendimizin mülkü olan dağa) üç yıl sonra geri dönebilen gemiler göndermesinden; örneğin İskender'in Hindistan'daki Taproban adasının yönetimini incelemek üzere adamlar göndermesinden; ya da Sezar-Neron'un Nil Irmağı'nda daha sular pek gür değilken, başlayan büyük taşkınların nedenini öğrenmek için ta aşağılara, onun kaynağına doğru araştırmacılar yollamasından söz etmenin yararı yok. Günümüzde Portekiz kralları Gine'nin keşfine nasıl destek oldular, ne çok altın, ne çok insan yaşamı gitti kim bilir o girişime, bu uğurda ölenlerin sayısı ülkede yaşayanların yarısına eşittir neredeyse, gene de o krallar başladıkları işi sonuna dek sürdürdüler, bunun güzel meyvelerini herkes görüyor demenin de yararı yok.

¹⁰ 1291'de Vivaldi kardeşler Hindistan'a gitmek üzere Atlantik okyanusuna açılırlar. Kendilerinden bir daha haber alınmaz.

¹¹ *Seyir Defterleri*, s. 199

¹² *Seyir Defterleri*, s. 204

* Sofora" ya da Sami dillerinde "Sufir", Kitab-ı Mukaddes'e göre, Süleyman Peygamber'in altın ve değerli taşlar getirttiği yer. Kimi yorumcular Güney Afrika'da, kimileri Yemen'de, kimileri de Hindistan'ın batı kıyılarında olduğunu söylerler. Kolomb, ulaştığı yerin burası olduğunu düşünmektedir. Bkz. *Seyir Defterleri*, konuyla ilgili dipnot, s.189

Bu dediğim iş başlayalı çok oldu, ama sonuçları daha yeni yeni alınmaya başlıyor. Aynı hükümdarlar Afrika içerilerinde de toprak kazanmaya göz dikip Septe, Tanca, Arsilya ve Alkazar fetihlerini gerçekleştirdiler; Tanrıya hizmet etmek, ülkelerini genişletmek ve saygınlıklarını yüceltmek için, büyük giderler pahasında, Mağriblilerle savaştılar.¹³ Aristoteles dünyanın küçük olduğunu söyler, ona göre su çok değildir, İspanya'dan Hint Ülkeleri'ne kolayca / geçilebilir bu yüzden. Avenruiz de o kanıdadır. Kardinal Pierre d'Ailly ise Seneca'yı da kaynak göstererek doğrular bunu; der ki Aristoteles Büyük İskender yoluyla, Seneca Sezar Neron yoluyla, Plin de Romalılar yoluyla yeryüzünün birçok gizini tanıyacak düzeye ulaşmıştı; çünkü onlar bu gizleri tanımak ve insanlara anlatmak için çok para, çok insan yaşamı harcamışlardı.¹⁴

K. Kolomb'a, Pierre d'Ally'nin *İmago Mundi* adlı eseri gibi eski kaynaklar, *Marco Polo'nun Seyahatnamesi* gibi gezginlerin anlatımları, efsaneler, ilahiyatçıların çalışmaları, hatta Kitab-ı Mukaddes yol göstermektedir. Kolomb, keşfettiği topraklar karşısında "Yeryüzü Cenneti'nin Doğu'da, en uçta bulunduğunu söyleyen Tanrıbilimcilerin de, başka bilginlerin de hakkı varmış" diye düşünür.¹⁵ Günlüklerinde, eski kaynakların ve Kitab-ı Mukaddes'in tanıklığına başvurur:

Kutsal Kitab'ın tanıklığı'na göre, Tanrı Yeryüzü Cenneti'ni kurduğunda yaşam ağacını onun ortasına dikti. Oradaki kaynaktan dört büyük ırmak çıkar: Hindistan'daki Ganj, Mezopotamya'daki Dicle ve Fırat, sonra da Nil. Ama ben bu Yeryüzü Cenneti'nin dünyada nerede bulunduğunu kesin olarak açıklayan ne Latince ne de Grekçe bir yazı okumuşumdur, hiçbir harita üzerinde de görmemişimdir onu. Ancak zoraki varsayımlar vardır bu konuda. Kimileri Habeşistan'da Nil'in kaynağına yerleştirdiler. kimileri de hava güzelliği gibi, göğe yakınlık gibi, Tufan sularının kabarıp ta erişebileceği yükseklik gibi gerekli koşulları bir araya getiren bir yer bulmak amacıyla bütün yeryüzünü araştırdılar ama bulamadılar onu. Kimi eski yazarlar Yeryüzü Cenneti'ni Kanarya Adaları dediğimiz İslas Afortunadas'ta bulunduğunu kanıtlamaya kalkıştılar. San Isidora, San Beda ve Strabon, ayrıca ortaçağ / felsefe bilgini San Ambroiso, Duns Escoti ve bütün iyi tanrıbilimciler Yeryüzü Cenneti'nin Doğu'daki bir yerde bulunduğu konusunda eş kanıdadırlar.¹⁶

Kolomb'un *Seyir Defterleri*'nin yazım dili dönemin arayışlarını yansıtır. Bu yanıyla bir denizcinin dilinden öte özellikler gösterir. Kolomb, eski tecrübelerin, ilgilerin diliyle konuşur. *Seyir Defterleri*'nde karşı tarafı araştıran/gözleyen ve kayda geçen Batı'nın Doğu'ya yönelik eski ilgisi, Heredotvari biçimiyle kendisini gösterir. Metnin dili, adlandırmalarla, Azizlere atıflarla, girişimin Hıristiyanlığın yüceltilmesi ve Kudüs'ün ele geçirilmesi

¹³ Kolomb'un Krala yazdığı mektuptan, *Seyir Defterleri*, s. 189

¹⁴ A.g.e., s. 204/205

¹⁵ A.g.e., s. 156

¹⁶ A.g.e., s. 202/203

hedefiyle dinin/katolikliğin dilidir. Bu dil dönemin iktisadi arayışlarınınca belirlenen, altın açılıyla yüklü bir dildir de. Kolomb gözlerini dört açmış altın aramaktadır.¹⁷ Metni okudukça Kolomb'un, coğrafyayı kollayan, bu bölgeye nüfuz etmenin imkanlarını arayan, halkların askeri özelliklerini/direnme kapasitelerini ölçmeye çalışan, bunu tespit etme çabası içinde siyasi/askeri coğrafyacı bir tutumla notlarını aldığını gözleriz. Metin boyunca zaman zaman günlüklerin dilinin masalsı özellikler kazandığını da görürüz. Kolomb, zenginlik ve doğa karşısında *Binbir Gece* masallarından çıkıp gelivermiş bir doğanın karşısındaymışçasına konuşur.

Doğa, toprak, verimlilik, bitki örtüsü, altın akan ırmaklar. Kolomb gördükleri karşısında şaşkın ve büyülenmiş gibidir. İşte amiralin gözlemleri:

Irmaktan yukarı ilerlerken ağaç topluluklarını görmek, serinliğin, pırl pırl akan suyun, kuşların, görünümdeki iç açıcılığın tadına varmak olağanüstü bir şeydi gerçekten; buralardan nasıl ayrılacağını bilemiyordu. Yanısıra gelen adamlarına diyordu ki bütün bu gördüklerini Katolik krallara aktarmaya ne dil yeterdi, ne de yazmaya el. Büyülediğini sanıyordu.¹⁸ Bu topraklardaki her şey gerçekten olağanüstü.¹⁹ Bu ülkeden ne gibi yararlar sağlanabileceğini yazmama gerek yok. Ama şurası kesin ki, bütün bu gördüğümüz topraklarda inanılmaz zenginlikler yatıyor.²⁰ Toprak çok verimli. Göz alabildiğine uzanan alanlarda namey* yetiştiriyorlar; dağlarda, büyük ağaçlar halinde kendiliğinden bitiyor. Binbir türlü meyve var, tek tek anlatmam olanaksız. Hepsisi de çok yararlı olsa gerek.²¹ ... adamlar Amiral'e, bu gördüklerimizi bir şey değil, siz bir de bizim dün gittiğimiz vadiyi görseniz; gündüzün karşısında gece neyse Kordoba kırları da o vadinin yanında öyle kalır. Ayrıca her yerin çok bakımlı, güzel ekilmiş olduğunu söylüyorlardı. Vadinin ortasında çok geniş bir ırmak varmış, suyu öyle bol, öyle gürmüş ki bütün yöreyi sulamaya yetermiş. Yemyeşilmiş bütün ağaçlar, meyve yüklüymüş. Yollar çok geniş, çok bakımlıymış. Hava Kastilya'nın Nisan ayındakine benziyormuş. Her yer bülbül sesleri, küçük kuş sesleri içindeymiş, tam İspanya'nın nisan ayındaki gibi. Yeryüzünde bundan daha hoş sesler olamaz, dediler.²² Yer çok yüksek. Ama en yüksek dağın tepesi bile ekip biçmeye elverişli; düzlüklerden, vadilerden oluşmuş. Güzelliğine, zenginliğine gelince, Kastilya'nın hiçbir bölgesi burasıyla aşık atamaz.²³ Hispaniola ülkesi öyle verimli, öyle zengin ki övmeye dil yetmez, görülmedikçe de anlaşılmaz.²⁴ ... genç bir çocuk, ..., ölçülemeyecek kadar önemli birkaç yer buldu; gördüğü ırmakları sayıp döktü bize;

¹⁷ Kolomb günlüklerinde, "Amacım, altın ve baharat aramak, yeni ülkeler bulmak için güneydoğuya yönelmek" (s. 65); "Bense kendi payıma gözümü dört açıyor, bu ıvır zıvır arasında altın olup olmadığına bakıyordum" diye yazacaktır, s. 37

¹⁸ A.g.e., s. 81/82

¹⁹ A.g.e., s.115

²⁰ A.g.e., s.81

* Tatlı patates, Hint patatesi

²¹ A.g.e., s.62

²² A.g.e., s.97 vd.

²³ A.g.e., s.101

²⁴ A.g.e., s.101

sularında öyle zenginlikler akıyormuş ki inanamazsınız, dedi.²⁵ Bu adaların üstüne yok; dağlarıyla, tepeleriyle, akarsularıyla, vadileriyle eşsiz güzellikler. Yeryüzünün güneş altındaki hiçbir yerinde buralardan daha güzeli, daha görkemlisi bulunamaz.²⁶ İlk üç yıl için buraya, adanın ve *altın ırmaklarının** güvenliğini sağlayacak bin adam yerleştirmek çok uygundur: yüz de atlı adamımız olsa zararlı değil karlı çıkarız bu işte.²⁷

Adlandırmalar Kolomb'un arayışlarını, esin kaynaklarını, kaygılarını gösterir. Marco Polo'dan öğrenilmiş Siamba ve Martinino gibi isimler, ülke adları,²⁸ aziz isimleri adlandırmalardaki yerini alır. Altın ırmak, Gümüş dağ, Cennet Vadisi gibi isimler, neyin peşinde olunduğunun yanında neyle karşılaşıldığını da bize söyler:

Amiral ırmağı *Rio de Oro* diye adlandırdı²⁹. Burnun ötesinde, güneydoğuya doğru bir dağ yükseliyordu. Adını *Monte de Plata* koydu.³⁰ Ömrümde bundan daha güzel yer görmedim dedi. ... vadinin adını Valle del Paraiso koydu.³¹

Yerli halklar, Kolomb ve adamlarını, gösterilerle, büyük bir konukseverlik ve cömertlikle karşılarlar. Kolomb'un bu ilk karşılaşmalara ilişkin gözlemleri şöyle:

Az sonra karşıma iki üç köy çıktı, köy halkı kıyıda toplanıp bizi çağırıyor, Tanrı'ya şükrediyordu. Kimileri bize su, kimileri yiyecek getiriyor, kimileriye, karaya çıkma niyetinde olmadığımızı görerek, suya atlayıp yüze yüze yanımıza yaklaşıyorlardı.³²

Kolomb'un iç bölgelere gönderdiği iki kişilik keşif kolunun gözlemlerinden:

Anlattıklarına göre yerliler onları pek büyük gösterilerle karşılamışlar, kadın erkek herkes görmeye gelmiş. En iyi evlerde ağırlanmışlar. Oralarına buralarına dokunup hayran hayran ellerini, ayaklarını öpüyorlarmış, gökten geldiklerini sanıyorlarmış çünkü, bunu da söylüyorlarmış. Kendi yediklerini bizimkilere de vermişler. Dediler ki oraya vardıklarında köyün ileri gelenleri bunları kollarından tutup en büyük eve götürmüşler. Altlarına oturmalık vermişler, kendileri de çepeçevre yere oturmuşlar Yanlarında götürdükleri Hintli oradakilere Hıristiyanların nasıl güzel yaşadıklarını anlatmış, iyi insanlar olduklarını söylemiş.³³ Gönderilenler dedi ki kendileriyle gelmek isteyenlere ses

²⁵ A.g.e., s.168

²⁶ A.g.e., s.171

* Vurgu bize ait

²⁷ A.g.e., s.180

²⁸ A.g.e., s. 213, 137

²⁹ A.g.e., s.132

³⁰ A.g.e., s.134

³¹ A.g.e., s.99

³² A.g.e., s.38

³³ A.g.e., s.63

çıkarmasaymışlar belki de yolculuğa beş yüzden çok kişi katılmış, çünkü bizimkilerin yüzde yüz göğe döneceklerini / düşünüyorlarmış.³⁴

Yerlilerin cömert ve konuksever tutumlarına karşılık, İspanyollar aç ve hırslıdır:

Gerçekten Hintliler ne kadar tok gözlü, eli açık kimselerse İspanyollar da o kadar aç gözlü, hırslı kimselerdi. hiçbir şey vermeden çok şey, olabildiği kadar çok şey almak istiyorlardı.³⁵

Yabancı bir toprak. İçeriye nüfuz etme, temas kurma, gözleme/anlama imkanı, altın var mı yok mu ve nerede, bir karşı koyma kapasitesi ne ölçüde söz konusu. Bütün bunlar Kolomb ve adamlarını, yerlilerle ilişki kurmaya, onlardan bu amaçla yararlanmayı, kılavuzluklarını temin etmeye yöneltir. Bilgilenmenin gerçekleşebilmesi için iletişim kurulması, iletişimin sağlanması içinse yerlilerin dil bilmeleri gerekmektedir. Kolomb günlüklerinde, "ak dediklerini kara, kara dediklerini ak anlıyorum" diyecektir. Basit bir kılavuzluk sağlamanın ötesinde, temas aracı oluşturma ya da kod çözücüler olarak yararlanmanın ötesinde bir tutum/yaklaşım söz konusudur. Uzun dönemli, yerleşik bir siyasetin aracı olarak yerlilerden yararlanma arzusu notlarda kendisini belli eder. Yerlilerden bazılarını Kastilya'ya götürüp, dil öğretmek sonra burada onlardan yararlanmaya ilişkin öneri bu yaklaşımın ifadesidir. Robenson Cruose'nin Cuma'sı günlüklerden çıkıp gelmiş gibidir:

Birkaç adam yakalamalarını istemiştin, diyor Amiral, ama incitip ürkütmeden, güler yüzlü, tatlı dilli bir yolla. Ülke çok güzel, her bakımdan çok zengin; bize yarayacak neleri var kimbilir; kendi ağızlarından öğrenmek istemiştin.³⁶ ... Yanlarında götürdükleri Hintli oradakilere Hıristiyanların nasıl güzel yaşadıklarını anlatmış, iyi insanlar olduklarını söylemiş.³⁷ Yanım sıra götürdüğüm Hintlilere gelince, çoğunlukla ak dediklerini kara diye anlıyorum.³⁸ ... dedi ki... yerlilerden birkaçını alsa da dilimizi öğretmek için, bu ülkelerde ne var ne yok onlardan öğrenmek için Katolik Kralların yüce katına götürse ne iyi olurdu; onlar da dönüşte Hıristiyanlar'a çevirmenlik hizmetinde bulunabilir ve göreneklerimizle din olgularının oralarda yayılmasına destek sağlayabilirlerdi.³⁹ Dil öğretmek için sık sık Gine'den Portekiz'e adamlar getirildiğini çok görmüşlüğümüz olmuştur: Nedense verilen onca armağandan, gösterilen anlayış ve güleryüzden sonra, kendilerinden anayurtlarında herhangi bir biçimde yararlanma olanağı düşünülürken, bir de bakıyordunuz, ülkelerine döner dönmez kayıplara karışmışlar; haberleri bile alınmazdı. Ama kuşkusuz öyle

³⁴ A.g.e., s.63

³⁵ A.g.e., s.112

³⁶ A.g.e., s.94

³⁷ A.g.e., s.63

³⁸ A.g.e., s.82

³⁹ A.g.e., s.66

davranmayanlar da vardı. Yine de şunu ileri sürebilirim: adamlar, yanlarında karıları varsa, kendilerinden istenen herhangi bir işi daha canla başla yaparlar.⁴⁰

Yerliler, yumuşak başlı, uysal, kötülük nedir bilmeyen kimselerdir. Silahları yok. Savaşmayı, tutsak almayı, öldürmeyi bilmezler. Korkaktırlar. Direnme kapasitelerinden mahrumdurlar. Onlar üzerinde çok az bir güçle, "50 kişi ile" diyecektir Kolomb, çok kolay hakimiyet kurulabilir. İktisadi olarak, ekip biçmekten kentler kurmaya kadar emek gücü olarak onlardan yararlanılabilir. Bütün bunlar çok kolayca gerçekleştirilebilir. Örgütlenmeden, yasadan ve disiplinden yoksunlar. Bu yerliler, müdahale edilebilir ve istenilen yola sokulabilir "öteki" olarak karşımızdadır. 19. yüzyılın medeniyet götürme söyleminin ilk izleri günlüklerde bütün somutluğuyla karşımızdadır:

Bunlar pek yumuşak başlı, pek ürkek insanlar, daha önce söylediğim gibi hepsi de çıplak. Ne silahları var ne de yasaları.⁴¹ Köylerinde de ne disiplin varmış, ne örgütlenme... Bunlar kötülük nedir bilmeyen insanlar, diyor Amiral, hem de hiç savaşmamışlar...⁴² Ben kendim, elimin altındaki üç beş adamla bütün bu adaları hiçbir tehlikeyle karşılaşmadan dolaşabilirim. Geçenlerde, adamlarımdan üçünün karaya indiğini, yalnızca şöyle bir görünmeleriyle oradaki bir sürü Hintlinin çil yavrusu gibi dağıldığını gözlerimle gördüm. Adamlar silah nedir bilmiyor... Savaş inceliklerinden haberleri yok. Bin kişi gelse bile bizim üç adamımızla baş edemez. Demek istediğim, bunlar buyruk almaya, çalıştırılmaya, ekip biçmeye, yararlı olabilecek her şeyi yapmaya yatkın insanlar. Kentler kurdurabiliriz onlara, bizim gibi giyinmesini, davranmasını öğretebiliriz.⁴³ Daha önceden söylediğim gibi, elimin altındaki az sayıda adamla burayı, Portekiz'den daha büyük, ondan iki kat kalabalık bu adayı kolayca ele geçirebilirim. Halkının hepsi çıplak, silahsız, öyle de ödlekler ki o kadar olur.⁴⁴ Kötülük nedir bilmiyorlar. Öldürmek nedir, düşmanlarını tutsak almak nedir bilmiyorlar. Hiç silahları yok; öyle ödlekler ki, bizim adamlarımızdan biri, şaka olsun diye, yanlarına yaklaşmaya görsün, yüzü bir birden toz oluyor. İnanmaya açıklar, gökte tek bir Tanrı olduğunu biliyorlar. Gökten geldiğimize kesinlikle inanıyorlar. Kendilerine hangi duayı öğretirsek öğretilim yinelemeye hazırlar, istavroz bile çıkarıyorlar.⁴⁵ Bu sabahki gidişim bütün bu ayrıntıları görüp anlayarak Siz Yüce Efendimiz'e rapor hazırlayabilmek, ayrıca bir tabya yeri seçebilmek içindi. Bir ada oluşturur gibi denize sokulan bir dil gördüm, karadan büsbütün ayrılmış değildi, üzerinde de altı ev vardı. Bu çıkıntı iki günlük bir çalışmayla karadan koparılıp bir adaya dönüştürülebilir; ama kendi payıma, bunu pek de gerekli görmüyorum, çünkü bu adamlar çok temiz yürekli ve kesinlikle savaş sanatını bilmiyorlar... Yüce Efendimiz buyruk verselerdi bunların hepsini Kastilya'ya getirebilir, diyelim olmadı, kendi adalarında tutsak tutabilirdik, çünkü bu adamlara gık dedirtmemek ve kendilerinden sağlanmak istenecek

⁴⁰ A.g.e., s.68

⁴¹ A.g.e., s.62

⁴² A.g.e., s.65

⁴³ A.g.e., s.102

⁴⁴ A.g.e., s.121

⁴⁵ A.g.e., s.66

her şeyi yaptırabilmek için elli kişi yeter de artar da bile.⁴⁶ Bunlara en ağır işler gördürülebilir; uyanık adamlar; bakıyorum, dediklerimi hemen yineliyorlar.⁴⁷

Kolomb yerli halkların çok kolay dize getirileceği yönündeki gözlemlerinde emin ve rahattır. Büyük bir güvenle bunları rapor etmektedir. Bir asra varmadan Hispaniola/Haiti'den başlayan ele geçirmeler biraz sonra koca bir kıtanın işgali ile sonuçlanır. Kısa zamanda ve kolayca sağlanan başarı ve Yeni dünyadan sağlanan imkanlar, Batı'nın bütün dokularına yayılır. Yaşanan deneyimler süreklilik kazanırken giderek sistemli bir siyasetin, sömürgeciliğin temellerini de oluşturur.

Deniz, Yeni dünya yegane zenginlik kapısıdır artık. Kolaylıkla adaların, ülkelerin fethedildiği bir döneme girilmiştir. Başarı, güveni, güven rahatlığı beslemiştir. İmkan sahibi olabilme umudu ve zenginliğe kolay erişilebilirlik duygusu gündelik hayatın, zihniyetin parçası haline gelmiştir. Don Quijote'nin Sancho Panza'sı bile efendisinden cezire istemektir.⁴⁸ Cezire, yani ada, ülke. Haritacı ressamlar çizimleri yaparken Sinyoranın güzel hatırı için okyanusun herhangi bir noktasına bir ada kondurulmaktadır.⁴⁹

Eski dünyanın güç ilişkilerinde aktörler, uygarlıklar, toplumlar birbirlerini tanır. Birbirlerinin izini sürerler. Sınırlar, işaret taşları ileri geri gidip gelse de uygarlıklar, taraflar konumlarını, varlıklarını muhafaza ederler. İlişki de çatışma da, ticaret de savaş da sürüp gider. Yeni dünyanın yerli halklarının İspanyol saldırısı karşısında güçsüzlükleri tam da bu noktada ortaya çıkar. Tanımadıkları, bilmedikleri bir güçle, barbar bir zihniyet ve şiddetle karşı karşıya olduklarını fark etmezler. Deneyimsizlik yok oluşu getirir. Kolomb'un günlükleri, yerli halkların bu deneyimsizliğini bütün çıplaklığı ile gözler önüne serer.

Günlükler, kapitalizmin kökeninde yatan süreçlerin/sömürgeciliğin hangi sorunlara cevap arayışı içinde ortaya çıktığını, girişimin önceki deneyimlerle ilişkisi ve esin kaynaklarını, "öteki"nin ilk karşılaşma anında nasıl bir tutum

⁴⁶ A.g.e., s.39

⁴⁷ A.g.e., s.36

⁴⁸ Sancho Panza, efendisine hitaben "Saygıdeğer efendim, gezgin şövalye, bana vaat ettiğiniz cezireyi sakın unutmayın; büyük olsa bile, ben yönetmeyi beceririm" diyecektir, bkz. Miguel de Cervantes Saavedra, *Don Quijote*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul, 1996, s. 82

⁴⁹ "On altıncı yüzyılda, bir ressam ne zaman bir dünya haritası çizecek olsa, karısı hemen, "Sevgilim şuracığa bir ada koyuver, yalnız benim olsun!" dermiş. Ressam da bu isteği uysallıkla yerine getirmiş. Bu tür adalar o günün haritalarından hiç eksik olmamış." Hikayenin devamı için bkz. Akşit Göktürk, *Edebiyatta Ada*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1973, s.9

116

takındığını, algıladığını ve nasıl algılandığını, “öteki”ne hükmetme imkanlarını, bunun yöntem ve araçlarının neler olabileceğini düşünen Batılı zihnin tutum ve eylemlerini ilk ağızdan bütün canlılığı ile anlatır. Kitap tekrar tekrar okunmayı ve deneyimin üzerine düşünmeyi hak ediyor.